

POMOGÁTS BÉLA
Látlet a magyar nyelvről

Sok-sok évszázados története során a magyar nyelv többször is veszélybe került. Így az 1241-es tatárjárás idején, midőn a keletről beözönlő hordák mindenütt óriási pusztítást hagytak maguk mögött. A török hódoltság korában, midőn a Kárpát-medencét nagyjából nyolcvan százalékban kitöltő magyar népesség igen nagy része esett a pusztítás áldozatául. Vagy a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő függetlenségi háború után, midőn a háborús veszteségek, valamint a háború végén fellépő (még a hadi cselekményeknél is gyilkosabb) pestisjárvány okozta pusztítás, illetve a nagyarányú külföldi betelepítés nagyjából negyven százalékra szorította vissza a magyarság országos számarányát. Ugyancsak jelentékeny veszteséget okoztak a XX. századi háborúk, valamint a trianoni szerződés következményei: repatriálások, kivándorlások, a magyar kisebbségek erőszakos asszimilációira törekvő politika. Mindez csupán a XX. században mintegy kétmillió fővel apasztotta a magyarság számát a Kárpát-medencében.

Következésképp tetemesen csökkent a magyarság közép-európai számaránya, és a magyar nyelv a térségben erősen visszaszorult. 1918-tól máig, azaz közel kilenc évtized leforgása alatt a románok és a szlovákok lélekszáma több mint kétszeresére nőtt, miközben a magyarság lélekszáma nagyjából egynegyedével emelkedett. Ha a magyar anyanyelvűek száma ugyanolyan mértékben növekedett volna, mint a szomszédoké (az utódállamok többségi nemzeteié), akkor most legalább huszonkétmillió magyarnak kellene lennie a közép-európai régióban, és ez egyértelmű magyar többséget jelentene a Kárpát-medencében. Természetesen ez az állapot csak akkor következett volna be, ha a trianoni döntések nem akadályozzák meg a magyar népesség természetes gyarodását, amely a reformkortól az első világháborúig folyamatos volt, és igen nagy népességnövekedést eredményezett.

A magyarság jelenlegi, nagyjából tizenkét és félmillió lélekszámaival (tízmillió Magyarországon, másfélmillió Romániában, közel hatszázezer Szlovákiában, százhatvanezer Kárpátalján, háromszázezer a Vajdaságban és együttesen vagy százezer Ausztriában, Szlovéniában és Horvátországban) még így is a Kárpát-medence lakosságának közel a felét teszi ki: néhány százalékkal a népesség ötven százaléka alatt. Ez a többség azonban igen törekeny, és gyorsan fogyatkozik, miközben a román, a szlovák, az ukrán (ruszin) és szerb lakosság száma és számaránya igen nagy mértékben megnövekedett, nemcsak a természetes gyarodás és a magyarság tömegei-

nek asszimilációja következtében, hanem a tömeges bevándorlások eredményeként is. A romániai diktatúra évtizedeiben közel egymillió román költözött a Regátból Erdélybe, a délszláv polgárháború következtében pedig több mint százezer szerb érkezett a horvát területekről a Vajdaságba. Így történhetett meg, hogy korábban igen nagy magyar többséget felmutató városok, így Erdélyben Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely, a Vajdaságban Szabadka magyar lakossága mára erős kisebbségbe került (Kolozsváron még a húsz százalékot sem éri el, emiatt nem lehet elhelyezni a városban magyar utca-táblákat!), Pozsonyban és Kassán pedig, ahol a magyar lakosság valamikor relatív, illetve abszolút többséget alkotott, a magyarság csupán a városlakók töredékét alkotja.

A magyar nyelv mindezek ellenére sem tartozik a világ „kis nyelvei” közé. 1999-ben jelent meg Fodor István szerkesztésében az Európában is ritkaságnak számító *A világ nyelvei* című nagyszabású tudományos kézikönyv, amely szerint a Földön nagyjából hatezer nyelvet beszélnek, ezek között tizenkét olyan nyelv található, amely több mint százmillió ember anyanyelve (sorrendben: a kínai, a hindi, az angol, a spanyol, az arab, az orosz, a bengáli, a portugál, az indonéz, a japán, a német és a francia), további tizenhárom nyelvet ötven és százmillió közötti népesség beszél (vietnami, koreai, jávai, pandzsábi, telugu, olasz, török, tamil, thai, maráthi, ukrán, lengyel, szuahéli).

A magyar nyelv ebben a rangsorban az igen megtisztelő negyvenötödik helyet foglalja el, előtte olyan nyelvek szerepelnek, mint a filippinó, a burmai, az üzbég, a kurd a malayalam, a holland, a perzsa, a román, utána pedig olyanok, mint a cseh, a szlovák, a szerb, a horvát, a svéd, a dán, a finn, az újgörög, a bolgár és így tovább. A magyar nyelv ezek szerint Európában (az orosz, a német, az angol, a francia, az olasz, az ukrán, a spanyol, a lengyel, a román és a holland után) a tizenegyedik, és több mint húsz nyelvet előz meg az európai nyelvek rangsorában. A nagyvilágon pedig ezerszámra élnek nyelvek, amelyeket a magyarnál kevesebb (jóval kevesebb) ember beszél.

A kisnyelvek, sőt a most már kihalásra ítélt töredéknyelvek sorsára van ítélve legtöbb finnugor rokonunk nyelve, mindenekelőtt legközelebbi rokonainké: a vogulok (manysik) és az osztjákok (hantik) nyelve. A nagyjából Franciaország területű Hanti-Manysi Autonóm Köztársaságnak több mint egymillió lakossága van, ebből mindössze huszonkét és félezren beszélnek hanti és nyolc és félezren manysi nyelven, a lakosság nagy része orosz. Vannak azután kisebb európai finnugor csoportok (Szentpétervár környékén), amelyek a megszűnés közvetlen közelébe kerültek, így a vepszék mindössze tizenkét ezren, az izsórok nyolcszázán vannak, a vótok és a lívek száma pedig még a százat sem éri el (illetve érte el a ki-

lencvenes években, mára, lehet, már nem is léteznek). Amikor 1999-ben Sziktykárban jártam a finnugor írók találkozóján, megismerkedtem egy vót nemzetiségű költővel, aki beszámolója során arról beszélt, hogy a vótok mindössze nyolcvan vannak, viszont, tette hozzá: „mind a nyolcvan vót költő”. Valóban, ha hinni lehet a XVIII. században élt német filozófusnak, a rigai Johann Georg Hamannak, aki szerint „a költészet az emberiség anyanyelve”, akkor talán azt is kijelenthetjük, hogy a nyelvek a maguk élettörténetének a végén megint csak költészetté válnak. Legalábbis a vótok szerint.

Nyelvünk végül is nem tartozik a veszélyeztetett nyelvek közé, még sincs teljes biztonságban, és ha a tapasztalt vagy éppen lehetséges veszélyeket számításba kívánjuk venni, külön-külön kell vizsgálat tárgyává tenni a magyar anyanyelvűek három nagy (földrajzi értelemben is elkülöníthető) csoportját: a magyarországiakat, a Kárpát-medencei magyar kisebbségeket és a nyugat-európai, valamint tengerentúli szétszóródásban élő magyarokat.

Magyarországon a nyolcvanas évek közepe óta (tehát nem csak a rendszerváltozás óta) egy nagyszabású civilizációs átalakulás megy végbe, és ez, mint minden átalakulás, kultúrák, életformák, mentalitásmódok éles ütközésével jár együtt. A széles körben tapasztalható kulturális és mentális konfliktusok természetesen kihatnak a nyelv életére is. Mindennek csak egyik velejárója és következménye az, hogy (miként sokan panaszozzák) nyelvünket kezdik ellepni az idegen szavak: a kereskedelmi elnevezésekben, a reklámokban, az elektronikus civilizáció eszközeinek használata során, sőt a rádió és a televízió műsoraiban is. A jelenség nem merőben új, nagy civilizációs változások idején rendre bekövetkezik; így történt ez a XVIII. század végén, a XIX. század elején is, midőn hazánkban megindultak a gazdasági átalakulás: a polgárosodás folyamatai.

Az idegen szavak és kifejezések befogadására szükség van, de inkább csak akkor, ha valamely új fogalom, jelenség vagy eszköz megnevezésére nem áll rendelkezésünkre magyar szó, avagy ilyent nem tudunk némi nyelvújító leleménnyel létrehozni. Ezért kétségtelenül szükség lenne egy új nyelvújító mozgalomra, akárcsak Kazinczy idején. A nyelvújítás, mint nagyszabású kulturális kezdeményezés, mi több: mozgalom, mindig akkor válik időszerűvé, amikor a civilizációs fejlődés, a polgárosodás lendületet kap és előretör. Így történt ez a XIX. század első harmadában, Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma idején, így történt a XIX. század végén, amikor a Szarvas Gábor által alapított és szerkesztett Magyar Nyelvőr című folyóirat volt az anyanyelv védelméért folytatott szellemi erőfeszítések műhelye, és így történt ez a múlt évszázad harmincas éveiben is, amikor Kosztolányi Dezső lett a nyelvújítás apostola, követ-

kezetes szorgalommal gyomlálva az élőbeszédből a felesleges idegen szavakat. De a közelmúltban is folyt szívós és fáradhatatlan nyelvújító munka a kiváló nyelvtudósként és nyelvújítóként nagy népszerűséget szerzett Lőrincze Lajos jóvoltából, aki évtizedek át dolgozott azért, hogy a beszélt nyelv minél magyarosabb legyen.

Ma is nyelvújító mozgalomra volna szükség, mint-hogy az idegen szavak és kifejezések már-már leöntik nyelvünket, kivált az üzleti életben, a cégtáblákon, az utcai feliratokon, ugyanakkor a rádió, a televízió és a közélet (például a naponta közvetített országgyűlési beszédek és viták) maga is sokat ront a társadalom nyelvérzékén: nemcsak felesleges idegen szavakkal, hanem rossz mondatfűzéssel, helytelen hangsúlyozással is kártékony mintát teremtve, mint ahogy a helyes mintát valamikor a színházi beszéd teremtette meg. Ennek a nyelvújító mozgalomnak a létrehozását és magát a nyelv védelmét azonban nem lehet egy ún. „nyelvtörvényre” bízni, kivált nem olyan rendőri eszközökkel fellépő „nyelvtörvényre”, amelyet néhány esztendeje északi szomszédaink parlamentje hozott. Egy ilyen nyelvtörvény ugyanis nem a nyelv tisztaságát védi, hanem az emberek zaklatásának antidemokratikus eszköze.

A magyar nyelvet, mint legnagyobb nemzeti örökségünket és szellemi értékünket, valóban óvni és védeni kell. Ezt azonban nem törvényi úton, nem büntetőrendelkezésekkel (idegen szóval: szankciókkal) kell elérni, hanem részben a rendelkezésünkre álló korábbi minisztériumi rendeletekkel, amelyek a kereskedelmi feliratok maganyelvűségét kívánják meg (és amelyeket azóta sem hajtottak végre, legalább is erről győzhetnek meg bennünket a tapasztalatok!), főként pedig egy olyan „nyelvújító” és nyelvészítő mozgalommal, amely az iskoláktól a tudományos műhelyekig, az egyházaktól a közvélemény- és nyelvformáló médiumokig áthatja a társadalom egész életét.

A második nagy kört, amelyben nyelvünk védelemre szorul, a kisebbségi létben élő, nagyjából két és fél millió Kárpát-medencei magyar alkotja. Közismert, hogy az ő anyanyelvi jogaik és nyelvhasználatuk ma is bizonytalan helyzetben van, és a fölénk növekvő államhatalom általában nem ismeri el, vagy csak részlegesen ismeri el azokat az elemi emberi közösségi jogokat, amelyek az anyanyelvi iskoláztatást, az anyanyelvi kultúra megtartását és fejlesztését, illetve az anyanyelvnek a közéletben (a közigazgatásban, a jogszolgáltatásban, a politikában) történő szabad használatát lehetővé teszik.

Ezek a jogok az európai országok nagy részében: a nyugati világban ma már széles körben elismertek és érvényesíthetők. A spanyolországi katalánok, a finnországi svédek és a dél-tiroli (olaszországi) németek széles körű kulturális és területi autonómia birtokában fejleszthetik kultúrájukat, őrizhetik meg nemzeti identitásukat, de kul-

turális autonómiája van a dániai és belgiumi németeknek, az ausztriai szlovénoknak, sőt újabban a hagyományosan asszimilációs politikát folytató francia állam keretében élő korzikai olaszoknak is. Nem egy országban kisebbségi egyetemek is működnek, így igazán figyelemreméltó az, hogy Finnországban (Turku, svéd nevében Åbo városában) létezik önálló svéd egyetem, noha az ország népességének csak 6,4 százaléka tartozik a svéd kisebbséghez.

A Kárpát-medencében élő magyarok helyzete nem minden tekintetben felel meg az európai normáknak, jóllehet a mögöttünk álló évtizedben, mindenekelőtt a romániai és a szlovákiai magyar politikai erők erőfeszítései következtében számottevő előrehaladás történt. Mindazonáltal az kétségtelen, hogy a Trianon utáni évtizedekben és különösen a kommunista diktatúra évtizedeiben a kisebbségi magyarsággal szemben valóságos „nyelvi háború” folyt. Erről a nyelvi háborúról és elnyomásról 1930-ban Kosztolányi Dezső a következőképpen beszélt: „Egyelőre még derengeni se látjuk az a várva várt szellemet, mely csak annyira is egybefogná az emberiséget, mint a középkor vagy a reneszánsz. Nem látjuk azt az új világot sem, mely a háború véreből és romjaiból keletkezne. Csak újabb vért és újabb romokat látunk, újabb lélektiprásokat, anyanyelvek üldözését, iskolák önkényes betiltását, hírlapok elkobzását, színészek kibotózását, a lelkiismereti és gondolati szabadság ellen való újabb és újabb merényletet.”

A kisebbségi sorsba taszított magyarság ellen viselt nyelvháborúnak szüntelenül változtak a taktikai módszerei, voltak időszakok, midőn az anyanyelv használata biztosabb jogokra épült, például Romániában 1945 és 1947 között, vagy a jugoszláviai Vajdaságban a tartomány autonómiája idején, és voltak időszakok, midőn a kisebbségi magyarság szinte teljesen meg volt fosztva nyelvi jogaitól, így Csehszlovákiában a második világháború után, vagy Romániában a Ceaușescu-féle zsarnokság utolsó évtizedében. Jelenleg Romániában és Szlovákiában a korábbiakhoz képest szabadabban érvényesülhetnek a magyarság nyelvi jogai.

A kisebbségi jogokat, közelebbről a kisebbségi anyanyelv-használati jogokat valójában egy többszintű rendszerben képzelhetjük el, ez a rendszer a minimális jogérvényesítés igen alacsony szintje és az európai jogelveknek megfelelő kollektív autonómiák magas szintje között több lépcsőt is mutat. Az első és leginkább kezdetleges anyanyelvhasználatot a családi (rokonsági) nyelvhasználat jelenti: ezt még a legelvakultabb és legembertelenebb etnokratikus parancsuralkalmak is csak ritkán szokták megakadályozni. Az otthoni, családi nyelvhasználat a legszenvedelmesebb emberi jogok közé tartozik, és a család emberi joga eldönteni, hogy otthon milyen nyelven beszél. Ez a család-

di nyelvhasználati jog azonban a legkevésbé sem azonos az anyanyelv használatához fűződő joggal, minthogy a családban csupán a nyelv egy szűkebb köre érvényesülhet, és megfelelő műveltség nélkül az anyanyelv elsatnyul, úgynevezett „konyhanyelvvé” válik. Ez a magyar nyelv sorsa azokban a szórványközsegekben, amelyeket román, szlovák, szerb vagy ukrán környezet vesz körül.

A családi nyelvhasználati szintnél valamivel többet tesz lehetővé a szomszédsági, egyházi, községi anyanyelvhasználat joga, midőn a lakókörzetben, a kisközösségekben és az egyházi szolgálatban teljes körűen használható a kisebbségi nyelv. Természetesen ez a nyelvhasználati szint is erősebb korlátozást jelent, minthogy a társadalmi nyilvánosság legtöbb fórumát elzárja a kisebbségi közösség elől. Általában ezt a nyelvhasználatot is engedélyezni szokták az etnokratikus rendszerek, habár itt már lehet erősebb megszorításokkal találkozni, például a moldvai csángók körében, akik számára az egyházi életben nem teszik lehetővé a magyar nyelv használatát. (Hasonló, de kudarcba fulladt törekvéseket lehetett tapasztalni az 1998-as választások előtt a nacionalista pozsonyi szlovák kormány részéről is.)

Az anyanyelvhasználat harmadik (középső) szintjén a kisebbségi kultúra, mindenekelőtt a kisebbségi irodalom intézményrendszere helyezkedik el. Ezen a szinten az elmúlt, közel nyolc évtizedben már erősebb korlátozások voltak tapasztalhatók. A kisebbségi irodalom, újságírás és néhány „nemzeti” tudomány (irodalomtörténet-írás, néprajz) nyelvhasználati jogai általában megengedettek, a tudományos, művészeti és közművelődési egyesületek alakításának joga azonban sokszor korlátozott, így a kommunista évtizedekben szinte egyáltalán nem tudott érvényesülni, minthogy a gyülekezési jog teljes mértékben ki volt szolgáltatva az állampárt és a titkosrendőrség akaratának. Maga a kisebbségi kultúra is csak ritkán kapott (és kap) központi költségvetési támogatást, illetve a központi kormányzat általában arra törekszik, hogy a kisebbségi kultúrát peremhelyzetbe kényszerítse és „szubkultúrává” tegye. Ennek jelenlegi elszomorító példáját mutatja az, hogy Romániában a magyar kulturális folyóiratoktól (a Korunk, a Helikon, a Látó) arra hivatkozva, hogy ezek Budapestről (az Illyés Közalapítványtól) kapnak támogatást, megtagadták a központi költségvetési pénzeket.

A nyelvi jogok következő szintjén a kisebbségi oktatási rendszer helyezkedik el, mégpedig teljes körűen: az óvodától az egyetemig. Ez a rendszer mindenütt, ahol magyar kisebbségi közösségek élnek, hosszú évtizedeken keresztül csak töredékesen létezett és működött. Minden egyes szomszédos országban akadályokat gördítettek az oktatási rendszer teljes kiépülése elé, a magyar tankötelesek bizonyos százaléka (ez lehet 30%-tól 60%-ig) ma sem

anyanyelvű iskolában végzi tanulmányait, és a főiskolai szintű képzésnek pedig csupán néhány töredékes változata (lelkészképzés, újságíró- és tanárképzés) jöhetett létre. Nagy kisebbségpolitikai eredményként kell elkönyvelnünk, hogy az utóbbi esztendőekben Romániában és Szlovákiában (és kisebb mértékben Kárpátalján) létrejöttek a magyar felsőfokú képzés első intézményei, Erdélyben a nagyváradi református Partiumi Egyetem, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában a Sapientia Tudományegyetem, Komáromban pedig a Selye János Egyetem. Azonban ezek sem kapnak teljes körű állami támogatást, annak pedig változatlanul ellenáll a román politikai rendszer, hogy a kolozsvári állami Babeş-Bolyai Egyetem magyar részlegei kiteljesedjenek és önállósodjanak. Holott a kisebbségi nyelvű egyetemi képzés Európában (a szlovák és a román propaganda állításával ellentétben!) egyáltalán nem tartozik a ritkaságok közé: Spanyolországban léteznek katalán tannyelvű egyetemek, és mint már említettem, Finnországban létezik svéd nyelvű egyetem, emellett a két világháború közötti polgári Csehszlovákiában is működött német nyelvű egyetem, és széles körben működtek német nyelvű főiskolák.

Végül a nyelvi jogok használatának következő szintjét a közéleti-politikai nyilvánosság jelenti: az anyanyelv szabad használata a közéletben, a közigazgatásban és a jogszolgáltatásban. Ennek a közéleti-politikai nyelvhasználatnak a személyi, illetve területi autonómia ad teljes keretet és lehetőséget, erre a kisebbségi autonómiára törekcsenek a Kárpát-medencei kisebbségi magyar közösségek politikai és érdekvédelmi szervezetei. Egyelőre minden eredmény nélkül, minthogy sem a román, sem a szlovák, sem a szerb politikai intézményrendszer nem akar hallani a nemzetiségi autonómiákról, és legutóbb Romániában az is megtörténhetett, hogy a kormányzó pártok a korábbi pártközi megegyezés ellenére sem voltak hajlandók megszavazni az RMDSZ-szel korábban egyeztetett kulturális autonómia-tervezetet. Szlovákiában pedig még az autonómia fogalma is tilalmi listára került. A kisebbségi autonómia eszméje és gyakorlata maga egyébiránt az európai jogelvekből következik: a spanyolországi katalán, az észak-olaszországi osztrák (tirol), a belgiumi és dániai német, a finnországi svéd önkormányzatok igen jó mintát és ösztönző példát adhatnak a közép-európai magyar és nem magyar autonómiatörekvések számára is.

Ha az imént vázolt nyelvhasználati rendszer „szintjeit” egyféle fokozatosságot érvényesítő jogi „skalának” tekintjük, megállapíthatjuk, hogy az 1989 után kialakult új közép-európai demokráciák még jócskán elmaradnak a jogérvényesítés európai normái mögött. Vannak országok, amelyek ma talán jobb helyezést kaphatnak. Ilyen Szlovénia, amely talán a legtöbbet adta a maga kisebbsé-

gi polgárainak (legalábbis az őshonos magyaroknak és olaszoknak), Horvátország, amely a balkáni háború lezárása után számottevő kisebbségi nyelvi jogokat helyezett kilátásba, elsősorban a szerbek számára, és Románia, amely az Iliescu-rendszer (és különösen a Ceauşescu-féle rémuralom) gyakorlatához képest ma jóval liberálisabb kisebbségpolitikát kíván folytatni. Igazi kisebbségi autonómiák kialakításáról azonban Romániában sincs szó.

Az utóbbi esztendők demokratikus változásai, ha jártak is eredményekkel, nem hoztak igazi áttörést és európai jellegű jogérvényesítést a közép-európai régió nemzeti kisebbségei (és közöttük a két és fél millió magyar) számára. Ennek ellenére vannak biztató jelek is, így mindenekelőtt az európai integráció szinte minden országban megmutatkozó igénye, emellett a határok menti kistrégiók gazdasági integrációjának kétségtelenül előre haladó folyamata. Közép-Európa történetének soron következő nagy feladata valószínűleg az lesz, hogy mindenütt le kell bontani az etnokratikus államrendszereket, és meg kell erősíteni az európai integrációs fejlődést.

Végül a magyar nyelv harmadik nagy köre a nemrég még emigrációban élő magyar közösséget fogja át. Ennek a szóránymagarságnak a közösségeiben is nagyjából egy-másfél millió ember él, de erősen túlzottak azok a vélemények, amelyek szerint csupán az Egyesült Államokban 1,7 millió magyarral lehet számolni, a valóságban ennek a számnak jóval kevesebb, mint a fele (hat-hétszáz ezer) lehet a hiteles adat. A magyar származású amerikaiak száma valóban igen magas, ebben a tekintetben az 1,7 milliós adat valószínűnek tetszik, ezeknek nagy része azonban már egyáltalán nem beszél ősaink nyelvét, és nem érez közösséget a magyar kultúrával.

A nyugati világ magarsága, és erre most már számítani kell, lassan elveszíti anyanyelvét: a második emigrációs nemzedék már csak törve, a harmadik pedig már egyáltalán nem beszél magyarul. Éppen ezért az ő körükben nem nyelvvédelemre van szükség, hanem a magarsághoz való tartozás érzésének vagy a származás tudatának a fenntartására, amely mára elsősorban nem nyelv-ápoló erőfeszítéseket, hanem kulturális munkát kíván. Vagyis fel kell kelteni, meg kell erősíteni a nyugati világban élő fiatal magyar nemzedékek érdeklődését a magyar zene, a néptánc, a művészet és népművészet, az elődök szülőhazája iránt. Mindez a nyugati magarság körében új kulturális stratégiát követel.

A magyar nyelv most, az ezredforduló változó és sok tekintetben neuraszténias világában valóban védelemre, következképp okos, tervszerű védelmi intézkedésekre szorul. Ezeket az intézkedéseket társadalmi konszenzusra kell építeni, nem szabad elhamarkodni, és főként nem szabad pártpolitikai érdekeknek alárendelni. Egyszer

össze kellene ülnie azoknak – nyelvtudósoknak, közéleti személyiségeknek, íróknak, újságíróknak, egyesületi vezetőknek –, akik felelősek a magyar nyelv jövője és sorsa iránt. Ők kezdeményezhetik azt az új „nyelvújító” mozgalmat, amelynek valójában „nyelvmegtartó” mozgalomnak kellene lennie, és ennek természetesen nem kevesebb felelősséggel, leleményességgel és hatékonysággal kell érvényesülnie, mint ama régi „nyelvújításnak”, amelynek Kazinczy volt a vezére és mestere. Az „új magyar nyelvújításnak” mindazonáltal a magyar

nyelvi öntudat, vagyis a nemzeti identitástudat megerősítése az alapvető feltétele. Igaza van Kosztolányinak, aki 1932-ben *Pár szó a nyelvújításhoz* című írásában a következőket jegyezte le: „A nyelvet, mely eleven, folyton változó és fejlődő folyamat, sohasem lehet véglegesen »rendbe hozni«, kisöpörni és fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk, hogy az öntudatrésen álljon és csöndben, rejtetten munkálkodjék.” Ezt a rejtett lelki munkálkodást kell megalapoznunk okosan és szívósan most: a ránk köszöntő európai integráció világában is.

**A világ nyelvei a beszélők száma szerint
(5 millió beszélő fölött)**

<i>nyelv</i>	<i>fő</i> (<i>millió</i>)	<i>nyelv</i>	<i>fő</i> (<i>millió</i>)	<i>nyelv</i>	<i>fő</i> (<i>millió</i>)
1. kínai	1000	39. holland (az egykori gyarmatokon is)	20	74. kikongo (Afrika)	8
2. hindi	457	40. kurd	20	75. ujjur (Kína)	7,9
3. angol	350	41. akan (Afrika)	19,5	76. tatár	7,5
4. spanyol	337	42. joruba (Afrika)	18,5	77. afgán	7,5
5. arab	300	43. azeri (Azerbajdzsán, Irán)	18,4	78. katalán (Spanyolország)	7
6. orosz	234,5	44. amhara (Etiópia)	18	79. khmer (Kambodzsza)	7
7. bengáli	200	45. magyar	15	80. zulu (Afrika)	7
8. portugál (Braziliában is)	160	46. csuang	15	81. haiti kreol	7
9. maláj, indonéz	152	47. ful (Afrika)	15	82. chattisgarhi (India)	6,7
10. japán	121	48. siraiki, multani (Pakisztán, India)	15	83. szomáli (Afrika)	6,5
11. német	100	49. ibo (Afrika)	14	84. szlovák	6,5
12. francia	100	50. berber (Észak-Afrika)	13	85. manding (Afrika)	6
13. vietnámi	80	51. lao (Laosz, Thaiföld)	13	86. minangkabau-maláj (Indonézia)	6
14. koreai	75	52. cseh	12,6	87. hiligaynon (Fülöp-szigetek)	6
15. jávai	75	53. szingaléz	12	88. örmény	6
16. pandzsábi (India)	70	54. szerb és horvát	12	89. tibeti	6
17. telugu (India)	65	55. belorusz	12	90. makua (Afrika)	6
18. olasz	57	56. oromo (Etiópia)	12	91. luba (Afrika)	6
19. török	56	57. szebuano (Fülöp-szigetek)	12	92. tádzsik	6
20. tamil (India)	55	58. görög	11	93. héber	5,7
21. thai	55	59. nepáli	11	94. yi (Kína)	5,5
22. maráthi (India)	52	60. malgas (Madagaszkár)	11	95. beludzs (Pakisztán, Irán, Afganisztán)	5,5
23. ukrán	50	61. kazak	11	96. kikuju (Afrika)	5,5
24. lengyel	50	62. dari (Afganisztán)	10,7	97. szoto (Afrika)	5
25. szuahéli (Afrika)	50	63. szindhi (India)	10	98. dán	5
26. filippíno (nyelvújítás előtt tagalog, Fülöp-szigetek)	45	64. sona (Zimbabwe)	10	99. finn	5
27. urdu (Pakisztán)	38	65. albán	10	100. norvég	5
28. burmai	37	66. rundi, kinyarvanda (Afrika)	9,5	101. cseva (Afrika)	5
29. kannada (India)	35	67. asszámi (India)	9	102. eve (Afrika)	5
30. gudzsaráti (India)	33	68. bolgár	9	103. grúz	5
31. perzsa	33	69. madurai (Indonézia)	9	104. kituba (Afrika)	5
32. hausza (Afrika)	30	70. kecsua (Dél-Amerika)	9	105. szantáli (India)	5
33. malajálam (India)	28	71. svéd	8	106. szilhetti (Banglades)	5
34. orija (India)	25	72. miai-jao (Kína)	8		
35. szundai (Jáva)	25	73. ilokano (Fülöp-szigetek)	8		
36. afrikaans (Dél-Afrika)	25				
37. román	22				
38. üzbég	20,1				

*Forrás:
A világ nyelvei (főszerk. Fodor István),
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.*